

Istraživanje višeslojnog nalazišta Kalnik-Igrišće

2006. godine

Research of the Multi-layer Site Kalnik-Igrišće

2006

Snježana Karavanić

Primljeno/Received: 01.02.2007.
Prihvaćeno/Accepted: 08.02.2007.

U rujnu 2006. godine započela su sustavna arheološka iskopavanja na lokalitetu Kalnik-Igrišće. Na ovome se lokalitetu istraživalo od 1987. do 1990. godine. Rezultati tih istraživanja su već objavljeni u arheološkim publikacijama. Istraživanja 2006. godine provedena su na drugom položaju radi istraživanja drugih dijelova prethistorijskog naselja na Igrišću. Arheološko iskopavanje je dalo nalaze i iz vremena Rima i Kelta pa se tako upotpunila slika naseljenosti Kalnika u različitim razdobljima.

Cljučne riječi: Kalnik, naselje, rimska antika, Kelti, kasno brončano doba
Key words: Kalnik, settlement, Roman Antiquity, Celts, Late Bronze Age

Na brdu Kalnik (slika 1) nalazi se nekoliko značajnih arheoloških lokaliteta i kulturnih spomenika. Prije svega, tu je Stari grad – Veliki Kalnik, čija istraživanja u posljednje vrijeme provodi Gradski muzej u Križevcima u kontinuitetu od 2004. godine. Bila su još i ranija istraživanja 80-ih godina na području ispred Staroga grada (Homen 1981), kada je pronađeno dosta srednjovjekovne, ali i brončanodobne liscenske keramike.

Zatim je tu crkva Sv. Martina koja dosada nije bila arheološki istraživana, samo su tijekom 2005. godine provedeni pripremni radovi čišćenja crkvice i njezina okoliša.

Jedina sustavna arheološka istraživanja na području brda Kalnik provedena su na katastarskoj čestici 40 (katastarska općina Borje) u razdoblju od 1987. i 1988. pa sve do 1990. godine. Godine 1987. istraživanja je vodio Zoran Homen, prof., tadašnji kustos arheolog u Gradskome muzeju u Križevcima, a od 1988. do 1990. istraživanja je vodila prof. dr. sc. Nives Majnarić-Pandžić iz Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U tim iskopavanjima istražena je površina od oko 100 m². Istraživanja su dala značajne i zanimljive rezultate koji su objavljeni u arheološkim publikacijama (Majnarić-Pandžić 1992; Vrdoljak 1992; Vrdoljak 1994; Vrdoljak, Forenbaher 1995). Na prostoru od oko 100 m² pronađeno je oko 7 ognjišta od zapečene zemlje. Osobito su dobro očuvana ognjišta 1 i 2 (Majnarić-Pandžić 1992, plan), koja su otkrivena odmah ispod površine uz jedan tarac od kamenja. Ispod njih su otkrivena ostala ognjišta. Dobro je bilo očuvano i ognjište br. 5 koje se nalazilo tik uz jedan kamen živac, a oko njega je pronađeno obilje materijala, uglavnom ulomaka keramičkih posuda. Keramika je detaljno analizirana u magistarskom radu Vrdoljak (1994), u kojemu je napravljena tipološka klasifikacija i statistička analiza prikupljene keramike. Postavljeni su standardi u deskriptivnoj analizi kasnobrončanodobne keramike u sjevernoj Hrvatskoj. Druga skupina predmeta vezana je uz nalaze brončanih predmeta i kalupa za lijevanje metala (Majnarić-Pandžić 1992; Vrdoljak 1992). Od brončanih predmeta pronađen je najveći broj igala i ulomaka igala

koje su najvjerojatnije bile izrađivane u naselju, o čemu svjedoči i jedan kalup za lijevanje igala (Karavanić 2005, sl. 3). Ostali kalupi služili su za lijevanje šuplje sjekire, plosnate sjekire, noža i dljeteta. Većina keramičkog materijala i brončani predmeti ukazivali su na datiranje naselja na Kalniku u raniju fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, stupanj Br D i Ha A. U novije vrijeme neki nalazi su valorizirani ponovo pa je moguća njihova datacija u stupanj Br C i D, kada je najvjerojatnije i započelo naseljavanje na Kalniku.

U rujnu 2006. u sklopu znanstvenog projekta Instituta za arheologiju u Zagrebu, čiji je voditelj dr. sc. Snježana Karavanić, započeli su ponovo arheološki radovi na Kalniku-Igrišću, ali ovaj put na katastarskoj čestici 233 koja je u vlasništvu Hrvatskih šuma. Ona se nalazila na položaju koji je smješten sjeveroistočno od katastarske čestice 40 na kojoj su provedena prijašnja istraživanja, a nalazi se na jednome šumskom proplanku, odmah iznad izvora pitke vode. Na tom je položaju otvorena površina od 30 m² (slika 2). Cilj istraživanja bio je pokazati postojanje prethistorijskog naselja i na drugim položajima na Kalniku, s tim da se pretpostavlja kako je i ovaj položaj pripadao istome naselju. Očekivane su razlike u repertoaru kasnobrončanodobne keramike, ali je istraživanje pokazalo i dublje kronološke i kulturne razlike. Iskopavanje nije u ovoj sezoni izvedeno do kraja tj. do sterilnog sloja, pa se predviđa još jedna sezona iskopavanja u 2007. godini.

Izdvojeno je šest stratigrafskih jedinica. Stratigrafska jedinica 001 je površinski sloj s dosta humusa, kamenja i korijenja. U ovome sloju je nalaženo ulomaka keramike iz različitih razdoblja, srednjovjekovnoga, rimskoga, latenskoga i brončanodobnog. Već u ovome površinskom sloju imamo jedan značajan nalaz rimskog novca (PPN 003) koji je pronađen u kvadrantu A/7. U istome kvadrantu pronađen je još jedan rimski novac (PPN 005). Osim ovoga značajnog nalaza novca, bilo je i pojedinačnih nalaza rimske keramike koja se javlja samo u manjim ulomcima. Javlja se također i keltska keramika pa je tako u kvadrantu A/9 nađen ulomak keltske

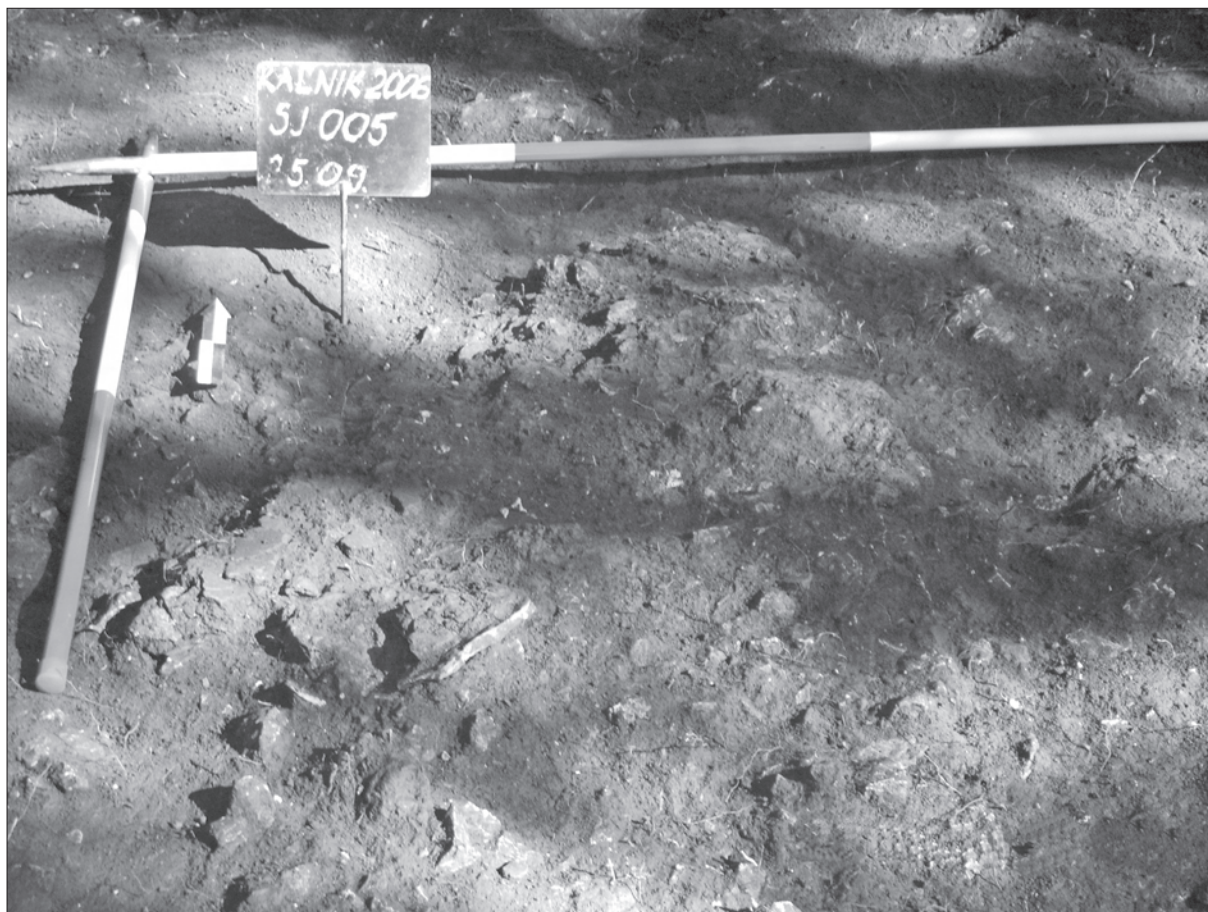
Sl. 1. Pogled na brdo Kalnik s juga (foto: S. Karavanić)

Fig. 1. View of the hill of Kalnik from the south (photo by: S. Karavanić)

Sl. 2. Katastarska čestica 233 (Hrvatske šume) s ucrtanim položajem sonde

Fig. 2. Cadastral plot 233 (Hrvatske šume) with the position of the trench

Sl. 3. Ognjište ili dio podnice (SJ 005) iz razdoblja kasnog Latena (foto: S. Karavanić)

Fig. 3. *Hearth or part of a house floor (SU 005) from the Late La Tène period (photo by: S. Karavanić)*

keramike, najvjerojatnije dio lonca s češljastim ukrasom koji se može datirati u kasno latensko razdoblje. Slični lonci pojavljuju se na tellu Gomolava u fazi VI a i b (Jovanović et al 1988, T. XLIV, 2a, 2b). Te su faze apsolutno datirane na Gomolavi od druge polovine 2. st. pr. Kr. pa do sredine i kraja 1. st. pr. Kr. Na području istočne Slavonije imaju analogije na lokalitetu Dirov brijeg, gdje su izdvojeni kao tip D2d (Dizdar 2001, sl. 12). U strukturu gline ovih lonaca dodaje se grafit i tada su vanjska i unutarnja boja površine tamnosive (Dizdar 2001, 46). Na osnovi analogija datiraju se u kasni laten (Lt D) (Dizdar 2001, 71).

Latenska keramika javlja se također i u stratigrafskoj jedinici 002 i opet zajedno s kasnobrončanodobnom keramikom. U kvadrantu A/7 pronađen je ulomak rimske keramike koji se može dovesti u vezu s nalazima rimskoga novca. Rimski novac pronađen je također i u ovoj stratigrafskoj jedinici u kvadrantima A/7, D/9 i E/10 (PPN 083, 116, 079). Stratigrafska jedinica 002 je tamnosmeđi sloj u kojemu ima još dosta humusa, ali prevladava sitno vapnenačko kamenje. Ona leži ispod SJ 001, a iznad 004, 005 i 003. Na samom dnu ove stratigrafske jedinice, u središnjem dijelu našega iskopa, nagomilalo se veće kamenje koje zajedno s komadima kućnoga lijepa čini sastavni dio SJ 004. Ova stratigrafska jedinica prema nalazima keramike pripada već latenskom razdoblju. Predstavlja upravo depozit nastao u latenskom razdoblju koji se formirao oko dijela ognjišta ili podnice (SJ 005) (slika 3) iz istog vremena. Kada se očistio gornji sloj s komadima kućnoga lijepa, pokazala nam se uglačana i zapečena glinasta površina koja je ležala na supstrukciji od više plosnatih kamena, najvjerojatnije lapora. Oko tog ognjišta ili dijela podnice, nalazili su se veći komadi životinjskih kostiju, ulomci

keramike i jedan pršljen. Među keramikom izdvaja se jedan ulomak posude sive boje ukrašen valovnicom, zatim kolotovi s rupom u sredini s češljastim ukrasom koji su mogli služiti kao utezi za tkalački stan. Svi ovi nalazi ukazuju na pronalazak jedne kuće iz vremena kasnog Latena.

Ispod SJ 002 leži SJ 003 koja je svijetlosmeđi sloj s nešto više gline. U njoj se javlja uglavnom kasnobrončanodobna keramika, ali se zbog korijenja i erozije kamena ponekad u njoj još uvijek nalaze ulomci latenske keramike. U ovome sloju se od kasnobrončanodobne keramike najviše javljaju ulomci većih lonaca ukrašeni plastičnim trakama u kojima se čuvala ili spravljala hrana. Javljaju se i posude ukrašene fazetiranjem i kaneliranjem, što je karakteristično za raniju kulturu polja sa žarama, osobito za stupanj Ha A. To odgovara vremenski i kulturno grupi Zagreb kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj (Vinski-Gasparini 1973). Analogije ovim ukrasima nalazimo na materijalu iz nekropole Zagreb-Vrapče (Vinski-Gasparini 1973, T. 23, 5), ali najviše analogija postoji u materijalu s prijašnjih iskopavanja na Kalniku-Igrišću (Vrdoljak 1994). Fazetiranje i kaneliranje su najzastupljenije tehnike ukrašavanja na keramici prikupljenoj u tim iskopavanjima. Takvo se ukrašavanje javlja najviše na rubovima zdjela i lonaca (fazetiranje), a na tijelu i trbuhu zdjela i lonaca često je kaneliranje. I u ovome sloju su pronađene glačalice i kameni odbojci, pršljeni, a pronađena je i jedna jezičasta sjekirica (PPN 146). U kvadrantu C/11 pronađen je jedan žrvanj (PPN 149). Osim ovih nalaza pronađeni su još i ulomci prijenosnog ognjišta i dva brusa. Ispod ove stratigrafske jedinice nađeno je jedno ognjište od zapečene gline u kvadrantu A-B/11, uz kojega je bio pršljen i kameni oblutak.

Ispod stratigrafske jedinice 003 leži SJ 007 koja je opisana kao kulturni depozit datiran prema stilskim i tipološkim obilježjima keramičkih posuda u kasno brončano doba. U ovoj stratigrafskoj jedinici bilo je dosta ulomaka lonaca i zdjela. Najveća koncentracija je u kvadrantima C i D/9-10. U blizini su pronađena tri kamena žrvnja, u kvadrantima B/8, B/9 i C/9. Budući da je to svega nekoliko metara udaljeno od ognjišta, zaključujemo da smo otkopali dio naselja u kojemu se odvijala svakodnevna domaća djelatnost vezana uz pripremu i spravljanje hrane. Nalazi pršljena govore u prilog postojanju tkalačke djelatnosti koju su vjerojatno obavljale žene. Zanimljivo je da je u odnosu na prijašnja istraživanja pronađeno vrlo malo brončanih predmeta. U površinskim slojevima je pronađeno tijelo brončane igle i ulomak oštrice srpa ili bodeža, a u SJ 007 je pronađena žica od bronce četvrtastog presjeka. Vjerojatno je razlog u tome što se ovdje nije odvijala lijevačka djelatnost.

U sloju 007 pronađena je jedna jezičasta sjekirica (PPN 161), što je rijedak nalaz u okviru kasnobrončanodobne kulture u kojoj uglavnom prevladavaju predmeti od metala.

Od keramičkih nalaza za izdvojiti je ponovo nalaze većih lonaca i zdjela. Lonci su ukrašeni plastičnim trakama s otiscima prsta, ali na nekima od njih koji su bolje fature javlja se i kaneliranje. Kalnički nalazi keramike imaju najviše analogija na prostorima Mađarske, JZ Slovačke i Donje Austrije. Najpoznatije analogije nalazimo na groblju Baierdorf (Lochner 1986; 1991), ali i na drugim grobljima, npr. na groblju Horn (Lochner 1991b). Analogije nalazimo u obliku i načinu ukrašavanja zdjela. Tako je zdjela pronađena u iskopavanjima na Kalniku 2006. godine vrlo slična zdjeli iz groba 13/2 (Lochner 1991b, T. 43). Na keramici iz groblja Horn pojavljuje se u velikom broju kaneliranje na tijelu lonaca i dubokih zdjela, što također ima paralele i u starijim i u novijim istraživanjima naselja na Kalniku. Groblje je na temelju keramike i metalnih priloga datirano u stariju kulturu polja sa žarama, u stupanj Ha A1 (Lochner 1991b, 170).

Na osnovi svega možemo zaključiti da se nalazi kasnoga brončanog doba s iskopavanja na Kalniku-Igrišću 2006. mogu datirati u raniju kulturu polja sa žarama, točnije u stupanj Ha A. Prisutnost ranijih elemenata stupnja C i D je upitna, točnije ne može se dokazati. Imamo samo jedan ulomak keramike s bradavičastim izbočenjem koji je pronađen u površinskom sloju. Stoga zasada ostajemo pri datiranju brončanodobnog naselja na Kalniku-Igrišću u stupanj Ha A prema srednjoeuropskoj kronologiji.

Literatura

- Dizdar M., 2001, *Latenska naselja na vinkovačkom području*, DissMonZ 3, Zagreb.
- Homen Z., 1981, Novi nalazi na Kalniku, MuzVjes 4, Varaždin, 19-24.
- Jovanović B., Jovanović M., 1988, *Gomolava. Naselje mlađeg gvozdenog doba*, Novi Sad-Beograd: Arheološki Institut Beograd.
- Karavanić S., 2005, Križevačko područje u kasnom brončanom dobu i proizvodnja brončanih predmeta u sjeverozapadnoj

Hrvatskoj, Cris 7(2005)1, Križevci, 5-13.

- Lochner M., 1986, Das frühurnenfelderzeitliche Gräberfeld von Baierdorf, NÖ, eine Gesamtdarstellung, AAustr 70, Wien, 263-294.
- Lochner M., 1991a, *Studien zur Urnenfelderkultur im Waldviertel – Niederösterreich*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Lochner M., 1991b, Ein Gräberfeld der älteren Urnenfelderzeit aus Horn, AAustr 74, Wien, 137-220.
- Majnarić-Pandžić N., 1992, Ljevaonica brončanih predmeta u kasnobrončanodobnom naselju na Kalniku kod Križevaca, OpusCA 16, Zagreb, 57-73.
- Vinski-Gasparini K., 1973, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar: Filozofski fakultet.
- Vrdoljak S., 1992, Nalazi kalupa s lokaliteta Kalnik-Igrišće kao primjer metalurške djelatnosti kasnog brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, OpusCA 16, Zagreb, 75-87.
- Vrdoljak S., 1994, Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike s lokaliteta Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska), OpusCA 18, Zagreb, 1-86.
- Vrdoljak S., Forenbaher S., 1995, Bronze-casting and organization of production at Kalnik-Igrišće (Croatia), Antiq 69, London, 577-582.

Summary

On the hill of Kalnik (Fig. 1.), systematic archaeological excavations have been carried out in September 2006. The excavations took place on the southern slopes of Kalnik, cadastral plot 233 (in the ownership of Hrvatske šume – Croatian forest authorities). On this position, the area of 30 m² was opened. This research represents a certain type of continuation of the research from the late 1980s, which was conducted by prof. dr. Nives Majnarić-Pandžić (Archaeological Institute of the Faculty of Philosophy in Zagreb) in co-operation with prof. Zoran Homen, who was by that time custodian archaeologist at the City Museum in Križevci. The results of this earlier research were already published in archaeological publications (Majnarić-Pandžić 1992; Vrdoljak 1992; Vrdoljak 1994; Vrdoljak&Forenbaher 1995). The new research was carried out with the aim of discovering new parts of the settlement at Kalnik-Igrišće. What was expected, were mostly differences in the repertoire of the late Bronze Age ceramics, but the research showed deeper chronological and cultural differences. The finds of 5 pieces of Roman coins and several fragments of Roman ceramics, which appear in the same layer as the ceramics from the Late La Tene period, are to be mentioned primarily. The finds offer a more complete picture of the population of Kalnik in both the Roman and the La Tene periods. We particularly point to the find of a part of a house floor or hearth (Fig. 3.) from the Late La Tene period, around which numerous fragments of ceramics, pans and animal bones were found. Below this stratigraphic unit provisionally marked 005, the stratigraphic unit 003, which belongs to the Bronze Age period already, was discovered. Up to now we have sorted out two Bronze Age layers, SU 003 and 007, which do not differ regarding the typological characteristics of their ceramics. On the same level with SU 007, there was also a damaged hearth (SU 006), next to which some ceramics and a whorl were found. As a conclusion, we may say that these excavations resulted in the discovery of a part of a settlement, in which daily, domestic activities related to the preparation and processing of grains and food were carried out – a fact witnessed by the finds of millstones and large pots (pitboi). As the excavations have not been carried out completely, another excavations season is expected in 2007. The finds were preliminarily dated as belonging to the stage Ha A, in accordance with Central European chronology.